

UOT: 631.635.342.531

AĞBAŞ KƏLƏMİN BECƏRİLMƏ TEXNOLOGİYASININ
ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Z.A.ƏLİYEVƏ

Azərbaycan ET Tərəvəzçilik İnstitutu

Əhalinin kənd təsərrüfatı məhsullarına olan tələbatını təmin etmək üçün respublikada bitki məhsulları, o cümlədən tərəvəz məhsulları istehsalının artırılması və onların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ölkəmizdə mövcud olan müxtəlif torpaq-iqlim şəraiti tərəvəz bitkilərinin geniş miqyasda becərilməsinə və inkişafına zəmin yaradır.

Məqalədə ağbaş kələm bitkisinin becərilməsi və ilkin toxumçuluğu sahəsində əsas xüsusiyyətləri şərh edilmişdir.

Açar sözlər: tərəvəz, məhsuldarlıq, təsərrüfat qiymətli əlamətlər, toxum, toxumçuluq, toxumun keyfiyyəti.

Hazırda, dünyada tərəvəz məhsullarının istehsal səviyyəsinin əhalinin tələbatını tamamilə ödəyə biləcək miqdarda artırılması nəzərdə tutulmuşdur.

Tərəvəz istehsalının yüksəldilməsində başlıca məsələ, bu bitkilərin məhsuldarlığının artırılmasıdır. Bu birinci növbədə istehsal prosesinin geniş surətdə mexanikləşdirilməsi, məhsuldar sortların seçilməsi və tərəvəzin yetişdirilməsində mütərəqqi üsulların tətbiq edilməsi yolu ilə həyata keçirilə bilər.

Respublikamız öz iqlim və torpaq şəraiti etibarilə tərəvəzçiliyin inkişafı üçün geniş imkanlara malikdir, həmin imkanlardan layiqincə istifadə etmək ən vacib məsələlərdən biridir.

Əhalinin tərəvəz məhsuluna olan tələbatını kifayət dərəcədə ödəmək məqsədilə, respublikanın rayonlarının iqlim və torpaq şəraitinin öyrənilməsi, ayrı-ayrı tərəvəz növlərinin bioloji və təsərrüfat xüsusiyyətlərinin aydınlaşdırılması zəruridir. (4,7)

Respublikanın torpaq-iqlim şəraiti tərəvəz bitkilərinin toxumçuluğu üçün də olduqca əlverişlidir.

Tərəvəz bitkilərinin məhsuldarlığının artırılmasında yeni sortların əla cins toxumlarından təsərrüfatlarda istifadə edilməsi başlıca amildir. Məhsulun miqdarı və keyfiyyəti də sortun yaxşılığından, yerli şəraitə uyğun olaraq düzgün seçilməsindən asılıdır.

Yaradılmış yeni sortlar Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasının sortsınaq məntəqələrinə də sınaqdan keçirilir və müsbət qiymət aldıqda rayonlaşdırılaraq istehsalatın istifadəsinə verilir və həmin sortların toxumçuluğu təşkil edilir.

Sağlamlıq üçün çox əhəmiyyətli olan kələm bitkisi haqqında. Ağbaşkələm geniş yayılmış tərəvəz bitkisidir. O insanın sağlamlığına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edən qida məhsullarından biridir. O, ümumi tərəvəz bitkiləri sahəsinin 30%-ni təşkil edir. Ağbaş kələmin tərkibində karbohidratlar, zülallar, orqanizmə lazım olan vitaminlər (C, B₁, B₂, B₃), C-askorbin turşusu, B₁(tiamin) 0,22 mq%, B₂ (riboflavin) 0,6 mq%, B₃ (pantoten) 0,92 mq%, karotin (provitamin A) 2 mq%, PP(nikotin turşusu) 2,7 mq%, vitamin K-4 mq%,

həmçinin folin və foli turşuları, R (rutin), provitamin D,E (tokoferol), vitamin U (ulkus və ya metulmetonunsul fonu) vardır ki, bu da mədə və bağırsaqdakı yaraların sağlmasına müəyyən təsir göstərir, qara ciyər, ürək, skleroz və başqa xəstəliklərin müalicəsində mühüm rol oynayır. Kələm şirəsinin böyük müalicəvi əhəmiyyəti vardır. (1,3,6)

Tibb alimlərinin bir adam üçün müəyyən etdiyi illik tərəvəz normasının 27,5%-ni kələm təşkil edir. Kələm təzə halda, müxtəlif salatların, adi və müxtəlif pəhriz xörəklərinin hazırlanmasında, sirkəyə, duza qoyulmuş, qurudulmuş və konservləşdirilmiş halda istifadə edilir. Kələm bitkisi yüksək məhsuldar, saxlanılmağa və daşınmağa davamlı olduğu kimi, yüksək dad keyfiyyətinə və müalicəvi xüsusiyyətlərə də malikdir. Ədəbiyyat məlumatlarına əsasən, onun kimyəvi tərkibi belə xarakterizə edilmişdir: quru maddə 8,5%, şəkər 4,2%, zülal 1,44%, yağ 0,2%, azot maddələri 1,6%, kül 0,64%, vitamin C 31,9 mq%. Ağbaş kələmin tərkibində kalium, fosfor, kalsium və dəmir kimi mühüm mineral duzlar vardır ki, bunlar da orqanizmin fizioloji funksiyalarının fəallaşdırıcıları kimi böyük əhəmiyyətə malikdir.

Elə bunlara görə də respublikada tərəvəz məhsullarının, o cümlədən ağbaş kələmin istehsalının artırılmasında həlledici amillərdən biri yerli şəraitə uyğun, yüksək məhsuldar, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlı sortların yaradılması çox vacibdir. Lakin yeni sort və hibridlərin yaradılması nə qədər dəyərlidirsə, onların təsərrüfatda tez və geniş yayılması üçün elmi cəhətdən əsaslandırılması, təmiz toxumçuluq işinin təşkil edilməsi də çox zəruridir.

Ağbaş kələm bitkisinin sort təmizliyini saxlamaq məqsədilə elit toxumçuluqla məşğul olmaq vacib amillərdən biridir.

Kələm bitkisinin toxumçuluğunda ən başlıca fərqli cəhət, sortlar arasında təcrid məsafəsinin təşkil olunmasıdır ki, əks təqdirdə bir-birinə yaxın əkilib becərilən sortların təbii külək və ya həşərat vasitəsilə tozlanması nəticəsində sortun bioloji qarışması baş verər.

Ağbaş kələm bitkisinin bioloji xüsusiyyətləri. Ağbaş kələm xaççicəklilər fəsiləsinin kələm cinsinə

mənsub olub, iki illik tərəvəz bitkisidir. Birinci il 15-50 sm uzunluqda 3,6-6 sm diametrli möhkəm gövdə (zoğ) verir, müxtəlif formada ətli yarpaqlar və ehtiyat qida ilə zəngin olan baş (məhsul) bağlayır, ikinci il isə çox şaxəli hündür zoğlar, xırda yarpaqlar, salxımlarda yerləşən solğun sarı rəngli çiçəklər, meyvə buynuzcuqları yaranır və toxum verir. Çiçəkləri əsasən bir evli, iki cinslidir, carpaz tozlanır.

Ağbaş kələm-istiyyə az tələbkər, soyuğa davamlı bitkidir. Onun toxumu 2-3°C-də tədricən, 18-20°C-də daha sürətlə (3-4 günə) cücərir. Cücərtilər rüseyim və ilk əsl yarpaq mərhələsində qısa müddət 5-6°C şaxtaya dözürlər. Temperatur 12-15°C-yə çatdıqda bitkilər normal böyüməyə başlayırlar. Bitkidə rozet yarpaqlarının əmələ gəlmə fazasında o, soyuğa daha çox davamlı olur. Başların (məhsul) əmələ gəlmə dövründə isə aşağı temperatura daha həssas olurlar. Lakin -8, -10°C-də başlar donur, bütün sort kələmlərdə daxili yarpaqlar məhv olurlar. (3,6)

Yüksək temperaturda isə bitkidə assimilyasiya prosesinin intensivliyi kəskin surətdə aşağı düşür, bitkinin böyüməsi zəifləyir, vegetasiya dövrü uzanır və baş bağlamayan bitkilərin sayı artır. Ona görə də yay aylarında kələm bitkisinin boy və inkişafı çox zəif olur, quru maddənin miqdarının kəskin surətdə azalması müşahidə olunur. Buna görə də yayda xüsusi olaraq quraqlığa davamlı sortlar əkilməlidir.

Ağbaş kələm işığa çox həssasdır. Toxumun cücərməsinə işıq müsbət təsir göstərir. Uzun gün şəraitində (14 saatdan şaatandan çox) şitillərdə yarpaqların əmələ gəlməsi, yetkin bitkilərdə böyümə və inkişaf prosesləri sürətlənir, yüksək və keyfiyyətli məhsulun əmələ gəlməsi üçün əlverişli şərait yaranır. İnkişafın ikinci ilində çiçəkləmə fazası tezləşir, mayalanma yaxşılaşır və toxum məhsulu artır. Şitil dövründə işıq zəif olarsa, onun gövdəsi və yarpaqların saplağı uzanır və nazikləşir, nəticədə bitki zəifləyir. Işıq normal olarsa, bitki həyatının birinci ilində spesifik biokimyəvi proseslər sürətlənir, bu da öz növbəsində ikinci ildə reproduktiv orqanların əmələ gəlməsini təmin edir.

Ağbaş kələm başqa bitkilərə nisbətən torpağın nəmliyinə daha tələbkərdir. Bitkinin rozet yarpaqları və başbağlama dövründə suya artıq ehtiyacı olur.

Torpağın nəmliyi, başbağlama (məhsulun əmələ gəlməsi) dövründə tez yetişən sortlar üçün tarla su tutumunun 60-80%-ni, gec yetişənlər üçün isə 70-80%-ni təşkil etməlidir.

Havanın rütubəti 60-90% olduqda yüksək məhsulun əmələ gəlməsi üçün əlverişli şərait yaranır. Respublikanın tərəvəzçilik rayonlarında yağıntıların miqdarı kələmin tələb etdiyi həcmdən az olduğu üçün süni suvarma daha çox təşkil olunmalıdır.

Torpaqda nəmlik çox olduqda da kələmin baş bağlanması gecikir, bu halda bitkidə bənövşəyi rəng əmələ gəlir və damarlar bakteriya xəstəliyinə tutulur.

Kələm münbit və qida maddələri ilə zəngin torpaqlarda yüksək və keyfiyyətli məhsul verir. Kələm üçün suyu özündə yaxşı saxlayan, gillicəli torpaqlar daha yararlıdır.

Ağbaş kələm azot, kalium, fosfor və kalsiuma tələbkərdir və bu tələbat böyümənin müxtəlif dövrlərində dəyişir.

Bitkilər bu maddələrdən əvvəlcə az, rozet əmələ gətirmə və başbağlama dövründə isə daha çox istifadə edirlər. Başbağlamaya qədər azota, məhsul əmələ gətirmə dövründə kaliuma və fosfora daha çox tələbkər olurlar.

Ağbaş kələmin becərmə texnologiyası və onun bəzi xüsusiyyətləri. *Torpağın hazırlanması.* Azərbaycanın tərəvəzçilik zonalarında kələm üçün torpaq payız, yaz və yay mövsümlərində hazırlanır. Payız becərməsi torpağın üzünməsindən və qış şumundan ibarətdir. Torpaq, şumlanmazdan əvvəl bitki qalıqlarından təmizlənir və üzləyicilərlə 10-12 sm dərinlikdə yumşaldılır.

Dondurma şumunu yaz və erkən yay əkinləri üçün ayrılmış sahələrdə aparmaq zəruridir. Sahə üzvi və maddən gübrələri verildikdən sonra 25-30 sm dərinlikdə şumlanır.

Növbəli əkində yeri. Bu bitkiləri özünün və ya xaççiçəklilər fəsiləsinə aid olan digər bitkilərin sahəsinə 3-4 ildən tez qaytarmaq olmaz. Kələmi əvvəlki sahəyə vaxtından qabaq qaytardıqda ziyanverici və xəstəliklərin sahədə çoxalması, yeni kələm əkinlərinin torpaq vasitəsilə yoluxması nəticəsində məhsuldarlıq aşağı düşür.

Kələm üçün ən yaxşı sələflər paxlalı bitkilər, xiyar, soğan, kartof, çuğundur, pomidor və çoxillik otlar hesab edilir. (2,4)

Gübrələnməsi. Ağbaş kələm üçün əsasən üzvi və maddən gübrələrindən istifadə olunur. Sortların tez yetişənliyindən və əkin müddətindən asılı olaraq hektara 40-60 ton təzə və 20-40 ton cürümüş peyin verilir.

Kələm sahəsi təzə peyin şirəsi ilə əlavə gübrələndikdə bitkilərin böyüməsi və inkişafı sürətlənir, məhsuldarlığı daha yüksək olur.

Bir hektar kələm sahəsinə gübrələrin təsiredici maddə hesabı ilə təxmini miqdarı belədir: N-70-90kq, P-60-90 kq, K-90-120 kq.

Azot, fosfor və kalium gübrələrinin əsas hissəsini (60-80%-ə qədər) əsas və ya ikinci şum altına, qalan hissəsini isə əkinqabağı və yemləmə şəklində vermək tövsiyə edilir. payızlıq kələm sahələrinə azotun 1/3 hissəsini (60-80%) əsas, ikinci hissəsini isə əkinqabağı dayaz şum və əlavə yemləmə şəklində vermək daha xeyirlidir. Əlavə yemləmələri şitil əkinindən 15-20 gün sonra rozet əmələgəlmə və başbağlama dövrlərində də verinək olar.

Toxumun səpinə hazırlanması. Səpin üçün tam yetişmiş, iri, dolu və sort təmizliyi, cücərmə qabiliyyəti yüksək olan toxumlar ayrılır.

Bir hektar əkin sahəsinə şitil üsulunda 400-500 q, şitilsiz üsulda isə 1-1,5 kq toxum işlədilir.

Səpiləcək toxumları qabaqcadan TMTD (1 kq toxuma 8 q) və qranozan (1 kq toxuma 4q) preparatları ilə qarışdırmaqla zərərsizləşdirmək lazımdır.

Şitilin yetişdirilməsi. Ağbaş kələmin şitilləri səpin və əkin müddətlərindən asılı olaraq soyuq və isti

şitilliklərdə yetişdirilir.

Soyuq şitilliyə, əsasən payızlıq sortların toxumlarını sentyabrın 10-25-də, isti şitilliyə tez yetişən yazlıq sortların toxumlarını aprel ayının 20-30-da, orta və gec yetişən yazlıq sortların toxumlarını isə yenə də isti şitilliyə iyun ayının 5-10-da əvvəlcədən hazırlanan sahəsi 10-20 kv m olan ləklərə cərgə araları 12-15 sm olmaqla səpmək lazımdır.

Toxumlar 1-1,5 sm dərinlikdə basdırılır, yaxşı və bərabər cücərti almaq məqsədilə ləklər səpindən sonra yüngülcə suvarılır, üzərinə 0,5 sm qalınlığında peyin cürüntüsü səpilir.

Şitillərə 2-3 dəfə yemləmə gübrələri hər kv m-ə 20-30 q superfosfat, 15-20 q ammonium şorası və 10-15 q kalium verdikdən sora dərhal təmiz su ilə yuyulur. Əkinə yararlı şitillər 4-5 yarpağa, normal boya, möhkəm gövdəyə və qüvvəli kök sisteminə malik olmalıdır. Köklərin zədələnilib məhv olmasının qarşısını almaq məqsədi ilə əkinə bir gün qalmış şitillər suvarılmalı və günün sərin vaxtında əkilməlidir.

Əkin. Tərəvəzçilik rayonlarında kələmi iqlim şəraitinə görə yayda 5-10.VI-da, yazda 5-10.VII-da, payızda isə 5-10.XI-da, əkin sxemləri 70x30-40, 70x30-50, 70x40-50 sm qida sahəsində əkilər. Bu, əhalini il boyu təzə kələmlə təmin etməyə imkan verir.

Əkinə 7-10 gün qalmış su şırımları və kanalları, əgər lazım gələrsə şitil əkiləcək yuvalar açılır.

Yazlıq kələm sahəsində əlaqələnmənin səviyyəsindən, bitkilərin böyümə vəziyyətindən, suvarmaların sayından və başqa amillərdən asılı olaraq cərgələrdə bitki yarpaqları bir-birinə qarışana qədər, iyul-avqust aylarında 3-4 dəfə becərmə işləri aparılmalıdır.

Payız əkinlərində isə qulluq işlərinə erkən yazda başlanılır. Bu işlər torpağın yumşaldılmasından, dibdoldurma, kultivasiya, əlaqların təmizlənməsi, yemləmə gübrələrinin verilməsi və digər aqrotexniki qulluqlardan ibarətdir. Vegetasiya dövründə yazlıq kələmlərə iki, payızlıq kələmlərə üç dəfə əlavə yemləmə vermək (azot, fosfor, kalium və s.) daha faydalıdır.

Bitkilərin normal böyüyüb inkişaf etməsi üçün sahələri suvarmaq lazımdır. Suyun norması bitkinin ilk həyat dövründə az, böyümənin güclü və məhsul vermə dövrlərində çox olmalıdır.

Məhsul yığımı. Yığım kələm texniki yetişkənliyə çatdıqda aparılır. Yığımın gecikdirilməsi məhsulun partlamasına və cürüməsinə səbəb olur.

Kələm əvvəl seçmə yolla, sonra kütləvi surətdə yığılır. Yığım zamanı bitkinin rozet yarpaqları yuxarıdan aşağıya doğru qoparılır, kələmin başı üstündə 2-3 ədəd nisbətən ağarmış yaşıl yarpaq və 1,5-2,0 sm gövdə qalmaq şərtlə kəsilir. Bu yarpaqlar kələmi çirklənməkdən qoruyur və suyunu saxlayır.

Yazlıq kələm bitkilərinin məhsul başları sentyabr ayından, payızlıq bitkilərin başları isə aprelin axırı-mayın əvvəlində formalaşmağa başlayır və onlar texniki yetişkənliyə çatanda aprobasiya işləri aparılmalıdır.

Ağbaş kələmin ilkin toxumçuluğunun əsas

xüsusiyyətləri. Toxumluqların aqrotexnikası, əsasən səpin və əkin müddətlərinə görə əmtəlik kələm yetişdirilməsindən fərqlənir. Toxum almaq üçün payızlıq sortların ana bitkiləri noyabrda, yazlıq sortların toxumluq ana bitkiləri isə martda 70x40 sm sxemi ilə sahəyə əkilir. Əkindən qabaq toxumluq ana bitkilərin xəstələri çıxdax edilir. Kələmin bütün sortları və növləri bir-birilə asanlıqla tozlandıqından bir-birindən 1-2 km məsafədə əkilməlidir. Elit toxum istehsal edərkən toxumluqları şitilsiz üsulla yetişdirmək üçün yaylıq sortların toxumu 10-20 iyunda, payızlıq sortlarınkı 1-5 oktyabrda, tezləşdirici üsulla isə 20-25 avqustda sahəyə səpilir. (6,7)

Şitil ilə toxumluq ana bitkilər yetişdirmək üçün payızlıq sortların toxumu adi qaydada 20-25 sentyabrda, soyuq, əvvəlcədən hazırlanan şitilliyə cərgə araları 12-15 sm olmaqla səpilir. Alınan cücərtilərə qulluq işləri suvarma, yemləmə, bitkilərin dibinin yumşaldılması, əlaqların təmizlənməsi, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı mübarizə tədbirlərindən ibarətdir.

Payızlıq sortların şitillərinin əkinləri noyabrın əvvəllərində aparılır. Əkin üçün 4-6 həqiqi yarpağı, bərk gövdəsi və yaxşı inkişaf edən qüvvəli kök sistemi olan sağlam şitillər seçilir və sahədə 70x30-50 sm sxemi ilə əkilir və suvarılır.

Əkinlərə qulluq işləri erkən yazda başlanır. Məhsul başları aprelin axırı-mayın əvvəlində formalaşmağa başlayır.

Yazlıq sortların şitillərinin əkinləri isə iyul ayında aparılır. Şitillərə, əkilmiş bitkilərə qulluq işləri payızlıq bitkilərdə olduğu kimidir. Yalnız məhsul başlarının formalaşması yazlıq sortlarda sentyabr ayında başlayaraq dekabr ayınadək davam edir. Hər iki dövrdə (yazlıq və payızlıq sortlarda) məhsul texniki yetişkənliyə çatanda aprobasiya aparılaraq sortun əlamətlərini özündə daşıyan, tipik, sağlam olan bitkilər seçilib nişanlanır. Ümumi sahədən, bitkilərin vəziyyətindən, toxuma olan tələbatdan və s. dən asılı olaraq 2-3% orijinal, 5%-ə qədər superelit, 25% elit bitkilər seçilir.

Payızlıq sortların əkinlərində seçilən bitkilər payıza qədər (ikinci il) daimi yerində saxlanılır. Yay ərzində onların əlaqları təmizlənilir, ya payızda, ya da növbəti ilin (üçüncü il) yazında çıxarılaraq digər kələm növ və sortlardan təcrid edilən sahədə əkilərək, ondan toxum alınır.

Yazlıq sortların əkinlərində isə seçilən bitkilər növbəti ilin erkən yazında, fevral ayının sonu-martın əvvəlində anacılıq bitkilər çıxarılıb, təcrid məsafəsinə riayət edilməklə əkilərək, ondan toxum alınır. Yenə də anacılıq bitkilərə qulluq işləri payızlıqlarda olduğu kimidir. (5,6)

Toxumluqların kök sistemi torpaqdan qazılıb çıxarılarkən, daşınarkən müxtəlif təsirlərə məruz qaldığından zədələnilir və təbii vəziyyətdə olanlara, köçürülməyənlərə nisbətən zəif olur. Ona görə də onlar müntəzəm olaraq su və qida maddələri ilə təmin olunmalıdır. Toxumluq ana bitkilər bel ilə qazılmış yuvalara əkilir. Toxumluqlar göncələmə dövründə

xəstəlik və zərərvericilərə yoluxarsa mübarizə tədbirləri aparılır və akt yazılır. Zıyanvericilərə qarşı mübarizə kütləvi çiçəkləmə dövründə dayandırılmalıdır.

Toxumluqların yığılması. Toxumlar mum yetiş-kənliyi dövrünə çatdıqda (bitkilərin 75%-nin toxum qınları açıq sarı rəngli olanda) toxumluqlar yığılır. Köklər adətən gövdə ilə birlikdə kəsilir. Bəzən toxumluqlar yetişdikdə hissə-hissə 2-3 dəfəyə yığılır. Toxumluqlar hava şəraitindən asılı olaraq sahədə və ya çardaq altında 10-15 gün müddətində qurudulmalıdır. Toxumlar tökülməsinə deyər toxumluqlar polietilen pərdə və ya digər parçalarda daşınmalıdır. Döyülmüş toxum 2-3 sm qalınlığında sərilib nəmliyi 9%-ə çatanaqədər qurudulur. Bilavasitə günün altında qurutduqda toxumun cücərmə faizi azalır.

I sinfə aid toxumların cücərmə qabiliyyəti ən azı 90%, təmizliyi 98%, nəmliyi isə ən çoxu 9% olmalıdır. Orijinal, superelit və elit toxumlar fiziki və səpin keyfiyyətinə görə I sinif, I kateqoriyaya aid olmalıdırlar.

Toxumçuluq təsərrüfatlarında hektardan 5-10 sentner yüksək toxum məhsulu əldə etmək olar. Bir toxumluq kəl 40-50 q toxum verir, 1000 ədəd toxumun çəkisi 3-4q, 1 kq-da 290-dan 340 min-ə qədər toxum olur. Bir hektar əkin sahəsinə şitil üsulunda 400-500q, şitilsiz üsulda isə 1-1,5 kq toxum işlədilir. (7)

Kələm toxumu öz cücərmə qabiliyyətini 4-5 il saxlaya bilər.

Onların yaşama qabiliyyətini nisbətən uzatmaq üçün xüsusi germetik bağlanan qablarda otaq temperaturu 0-5°C, 6-10%-li nisbi rütubət olan otaqlarda saxlamaq lazımdır.

Yaxşı olar ki, ağbaş kələm sortlarının ilkin toxumçuluğu onun yaradıldığı bölgələrdə təşkil olunsun.

Yuxarıda göstərilən aqrotekniki qaydalara vaxtli-vaxtında əməl edilərsə, ağbaş kələm sahəsindən yüksək məhsul götürmək olar.

Azərbaycan Elmi-tədqiqat Tərəvəzçilik İnstitutunda aparılmış seleksiya tədqiqatları nəticəsində ağbaş kələm bitkisinin 7 yeni sortu yaradılıb rayonlaşdırılmışdır. Onlardan bütün tərəvəzçilik zonalarında yaz və yay əkinləri, konserv sərəyesi üçün rayonlaşdırılmış Azərbaycan sortu, yeni yaradılmış və 2013-cü ildə sınaqdan keçirilmək üçün Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmiş Jalə sortu, payızlıq sortlardan yerli yaxşılaşdırılmış Abşeron sortu, Rəcəbli-104, Abşeronskaya ozimaya, Araz və Sahil sortlarını göstərmək olar.

Hörmətli fermerlərimiz, kənd təsərrüfatı mütəxəssislərimiz!

Ağbaş kələm bitkisinin becərilməsi tövsiyəsindən yararlanıb, yaradılmış yeni sortların elit və yüksək keyfiyyətli toxumlarını əldə etmək istəsəniz, Az ET Tərəvəzçilik İnstitutunda, bu sortların müəllifindən sifariş və ya birbaşa yolla ala bilərsiniz.

ƏDƏBİYYAT

1.Матвеев В.П., Рубцов М.И. «Овощеводство», Москва, 1978, стр. 218-220. 2.Тərəвəзçinin sorğu kitabı, Bakı, Qanun, 2006, səh.130. 3.Леунов И.И., Леунова А.П. «Капуста белокочанная», Западно-Сибирское книжное издательство, Новосибирск, 1975, стр. 10-15. 4.Əliyeva Z.A. «Yazlıq ağbaş kələm bitkisinin seleksiyası üçün başlanğıc materialın seçilməsi», J., Azərbaycan Aqrar Elmi, 2010, №3-4, səh. 40-43. 5.Алиева З.А. «Сортоизучение белокочанной капусты при яровой культуре в условиях Апшерона», «Овощеводство будущего-Новые знания и идеи», Материалы Международной научно-практической конференции, Москва-2012, стр. 60-63. 6.Əliyeva Z.A. «Yazlıq ağbaş kələmin seleksiyası üzrə aparılmış elmi-tədqiqat işinin ilik hesabatı», Az ETTİ, Bakı, 2012-2013. 7.Musayev M.Ə., Hüseynov N.M. «Azərbaycanda tərəvəz və bostan bitkilərinin toxumçuluğu», Az. Dövlət Nəşriyyatı, Bakı-1965.

Основные особенности технологии выращивания белокочанной капусты

З.А.Алиева

Развитие овощеводства тесно связано с внедрением научных достижений в производстве. Основной целью работы являлось изучение особенностей выращивания и семеноводства белокочанной капусты. Статья посвящена исследованию актуальных проблем технологии выращивания и семеноводства белокочанной капусты в Азербайджане.

Ключевые слова: овощи, урожайность, ценные производственные признаки, семена, семеноводство, качества семян.

The main features of white cabbage seed breeding technology

Z.A.Aliyeva

The development of vegetable-growing is closely connected with the application of scientific achievements in production.

The main purpose of the work was the study of peculiarities of white cabbage cultivation and seed breeding. The article is devoted to the investigation of actual problem of white cabbage cultivation and seed breeding technology.

Key words: vegetable crops, productivity, valuable production-characters, seed-growing, seedlings, seed quality.